

הצריכה הפרטית

1. קווי ההתפתחות העיקריים

רמת הצריכה הפרטית לנפש¹ ב-1967 היתה דומה לזו שב-1966 אף כי ההכנסה הפרטית לנפש עלתה בכ-2.3 אחוזים. לעובדה שהצריכה לא עלתה עם עליית ההכנסה ניתן להעלות כמה הסברים: א. בגלל המיתון בפעילות הכלכלית התפתחו במשק ב-1966 וב-1967 תנאי אי ודאות, שפעלו ליצירת ציפיות פסימיות של הציבור ביחס להכנסות עתידיות; ב. עליית ההכנסות היתה רק במחצית השנייה של 1967, ובגלל פיגורים בהתאמת הצריכה לשינויים בהכנסה לא באה העלייה בהכנסות לביטוי מלא בגידול הצריכה ב-1967; ג. תוספת ההכנסות ב-1967 היתה בעיקר אצל הלא שכירים. דבר זה הביא, כנראה, לגידול נמוך של הצריכה, ביחס לגידול בצריכה שהיה מתקבל מאותה תוספת הכנסות לכלל האוכלוסייה.

התפתחות הצריכה במשך השנה לא היתה אחידה. במחצית השנייה של 1967 היתה עלייה בצריכה בשיעור הגבוה משיעור העלייה השנתי של סך הצריכה. עלייה זו מקורה בהתאוששות הכלכלית במשק ועליית ההכנסות.

השינויים הבולטים בהרכב הצריכה שחלו ב-1967 הם העלייה במשקלו של המזון בסך כל הצריכה — מ-30 אחוזים ב-1966 ל-31 אחוזים ב-1967, וזאת לאחר מגמת ירידה בשנים האחרונות — והירידה במשקלם של נכסי צריכה בני קיימא — מ-8 אחוזים ב-1966 ל-7 אחוזים ב-1967. ברכישת נכסים אלה חלה אף ירידה ברמה המוחלטת שהתבטאה ב-16 אחוזים. במחצית השנייה של 1967 היו רכישות רבות של ישראלים בשטחים המוחזקים. קניות אלו, הנאמדות בכ-70 מיליון ל"י, הוכללו באומדן הצריכה אך לא הופרדו למרכיביהן.

2. השינויים בסך כל הצריכה

ב-1967 היתה הצריכה לנפש ברמה הנמוכה במעט מזו של 1966 (חלה בה ירידה של 0.4 אחוז). ההכנסה לנפש, לעומת זאת, היתה גבוהה ב-2.3 אחוזים. ההפרש בשיעורי הגידול של הצריכה וההכנסה ב-1966 וב-1967 הוא גדול משהיה בשנים שלפני כן — אז היו ההפרשים בקצב הגידול של ההכנסה והצריכה קטנים². כשמנכים מכלל הצריכה את צריכת שירותי מלכ"ר ודויר, יתקבלו הפרשים גדולים בקצבי הגידול של הצריכה וההכנסה ב-1966 וב-1967 לעומת השנים שקדמו להן. הפרש זה גבוה מממוצע ההפרשים בין השנים 1960 ל-1965, גם כשמנכים מתוך ההכנסה הפרטית הפנויה את מילווה הביטחון — שלפחות אל חלקו התייחסו הצרכנים ב-1967 כאל מס — ואת התקבולים החד פעמיים (שמהם הנטייה לצרוך נמוכה יותר).

¹ לצורכי השוואה עם ההתפתחויות בעבר ייעשה ניתוח המגמות והרכב הצריכה להלן, על סמך נתונים שאינם כוללים את ירושלים המזרחית.

² בשנת 1962, מחמת פחות הל"י חל גידול רב בהעברות פרטים מחו"ל. בשנת 1964 חלה בפעם הראשונה ירידה במשקלם של הפיצויים מתוך כלל ההכנסות. ראה פרק ד', "הצריכה הפרטית", דו"חות בנק ישראל 1962 ו-1964.

לוח ד' 1

הצריכה, הנטייה לצרוך וההכנסה הפרטית הפנויה, 1960 עד 1967

1967 ללא ירושלים המזרחית	1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	1960	
8,121	8,136	7,909	7,136	6,087	5,245	4,408	3,647	3,094	הצריכה הכוללת במחירים שוטפים (מיליוני ל"י)
8,121	8,136	7,997	7,757	7,171	6,455	5,851	5,264	4,755	הצריכה הכוללת במחירי 1967 (מיליוני ל"י)
1.6	1.7	3.1	8.2	11.1	10.3	11.2	10.7		העלייה בצריכה הריאלית (אחוזים)
4.4	4.6	-1.3	7.5	9.4	10.1	13.7	10.1		השינוי בהכנסה הריאלית * (אחוזים)
3,029	2,997	3,042	3,027	2,895	2,713	2,557	2,404	2,246	הצריכה הריאלית לנפש במחירי 1967 (ל"י)
-0.4	-1.5	0.5	4.6	6.7	6.1	6.4	7.0		השינוי בצריכה הריאלית לנפש (אחוזים)
2.3	1.3	-3.7	3.9	5.0	5.8	8.8	6.4		השינוי בהכנסה הריאלית לנפש * (אחוזים)
86.7	86.7	89.1	85.3	84.8	83.5	83.3	85.2	84.7	הנטייה לצרוך מתוך ההכנסה הפנויה (אחוזים)

* ההכנסה הפרטית הפנויה מכל המקורות מנוכה במדד מחירי הצריכה.
ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

את השינויים בצריכה ובהכנסה ב־1967 יש לראות גם לאור התפתחות הצריכה וההכנסה ב־1966. ההכנסה הריאלית לנפש ב־1966 ירדה ב־3.7 אחוזים לעומת 1965. על פי ההתאמה שהיתה קיימת בעבר בין שיעורי הגידול בהכנסה לבין שיעורי הגידול בצריכה, ניתן היה לצפות לירידה בצריכה לנפש ב־1966. אך הצריכה עלתה במקצת (עלייה של 0.5 אחוז). ההסבר להתפתחות ב־1966 נעוץ בכך שהצריכה קשיחה במידה רבה כלפי מטה, והתאמת הצריכה להקטנת ההכנסה באה בפיגור מסויים. הסבר נוסף — המשלים את הקודם — מבוסס על כך, שצריכה בשנה מסוימת נקבעת לא רק על פי הכנסת אותה שנה אלא גם לפי רמות הכנסה וצריכה בשנים קודמות וציפיות להכנסות בעתיד. שינוי בהכנסה החורג מזה שהיה מקובל בעבר ושאינו משתלב עם ציפיות הצרכנים לא יביא לשינוי מקביל בצריכה. הואיל ובין השנים 1960 ל־1965 גדלה ההכנסה לנפש בקצב שנתי ממוצע של 6 אחוזים, ייתכן שהצרכנים חשבו ב־1966, שלפחות חלק מהירידה בהכנסה באותה שנה היתה זמנית בלבד (ציפיות שהוכיחו עצמן ב־1967). מאידך גיסא, על רקע המיתון, מדיניות הקפאת השכר ותנאי אי הוודאות שהתפתחו על רקע המיתון, סביר להניח, כי הצרכנים ציפו לקצב גידול מתון יותר של ההכנסה מזה שהיה בעבר.

ב־1967 וב־1966, לא היתה התאמת מידית של הצריכה לשינוי ההכנסה, וההפרש בשיעורי הגידול של הצריכה וההכנסה היה גבוה. ההסבר המוצע הוא, כי שנת 1967, בעיקר מחציתה הראשונה, היתה דומה ל־1966 — השפל, תנאי אי הוודאות וציפיות פסימיות של הציבור לגבי הכנסות עתידות נמשכו גם ב־1967. בעלייה הניכרת בהכנסות, שהחלה כנראה באמצע 1967, לא היה עדיין כדי להגביר את הצריכה ב־1967 בשיעור הדומה לעלייה בהכנסות, שכן קיים פיגור בהתאמת הצריכה לשינויים בהכנסה. כמו כן ייתכן, שלמרות העלייה במחצית השנייה של 1967, לא חלו שינויים קיצוניים בציפיות הציבור, כלומר, גם במחצית השנייה שררה אי ודאות רבה יותר מבשנים קודמות לגבי הכנסות עתידיות.

הסבר נוסף תולה את אי העלייה בצריכה בשינויים שחלו בהתחלקות ההכנסות ב־1967. עליית ההכנסות ב־1967 היא תוצאה של עליית הכנסות הלא שכירים ויציבות בהכנסות השכירים. מכיוון שהנטייה לצרוך אצל הלא שכירים נמוכה מהנטייה לצרוך של השכירים, יביא גידול כזה בהכנסות לעלייה נמוכה יותר בצריכה מזו שהיתה מתקבלת לו היתה העלייה בהכנסות השכירים והלא שכירים שווה יותר (כמו שהיה בעבר, פרט ל־1966, ראה לוח ב'־10 דרו"ח זה וכן דרו"ח הוועדה לבדיקת חלוקת ההכנסה הלאומית בישראל¹, לוח ג'־18). עוד ניתן להניח, שהירידה החרפה בהכנסות ב־1966, שהיתה יוצאת דופן על רקע העבר, הביאה להתנהגות זהירה יותר של הלא־שכירים גם כאשר עלתה ההכנסה. התפתחויות אלו עשויות להקטין את הנטייה לצרוך של הלא־שכירים מעבר לזו שהיתה מקובלת בעבר.

בשל המיתון קטנה ההכנסה לנפש ב־1966 ונסתמנה בה יציבות במחצית הראשונה של 1967. שינויים אלו בהכנסה לא גרמו לתנודות בצריכה לנפש, אלא השתקפו בהתייצבות הצריכה לנפש ב־1966 וב־1967 ברמת הצריכה של 1965, וזה בניגוד למגמת העלייה הרצופה בעבר. המלחמה ב־1967 פעלה על הצריכה בכיוונים מנוגדים: מצד אחד, גדלה צריכת המזון, ומצד שני, צומצמה צריכת מספר שירותים וקטנה בתקופת המלחמה רכישת מוצרים בני קיימא. ההשפעה נטו על סך הצריכה השנתית לא ברורה, כי ייתכן שהירידה ברכישת מוצרים בני קיימא בתקופת המלחמה פוצתה בעליית הרכישות שלאחר המלחמה והגידול בצריכת מזון קיוו את הירידה בצריכת שירותים. אך סביר להניח, כי המלחמה פעלה להקטנת הצריכה ברביע השני והשפיעה בכיוון הגדלת הצריכה ברביע השלישי.

אינדיקטורים חלקיים מורים, כי במחצית השנייה של 1967 החלה עלייה בצריכה לנפש, לאחר יציבות או ירידה במחצית הראשונה. עלייה זו מוסברת בחלקה בדחיית רכישות בתקופת המלחמה ובחלקה — בהתאוששות המשק ועליית ההכנסות בתקופה זו.

¹ ירושלים, דצמבר 1966.

הנטייה הממוצעת לצרוך ב־1967 היתה נמוכה מזו שב־1966. ירידה זו היא ביטוי לאי העלייה בצריכה ב־1967 לעומת 1966 שעה שההכנסה עלתה ב־4.4 אחוזים. יש להסתייג במידת מה מאומדן זה, כי לא ניתן לבודד את החיסכון העסקי (רווחים שלא חולקו) מתוך ההכנסה הפנויה. ב־1967 גדל, כנראה, החיסכון העסקי לעומת 1966 ולכן מוטא אומדן הנטייה לצרוך ב־1967 כלפי מטה לעומת 1966.

יחד עם זאת, היתה הנטייה הממוצעת לצרוך ב־1967 גבוהה מהממוצע הרב שנתי של השנים 1965-1966. תופעה זו נכונה לגבי סך כל הצריכה, לרבות נכסי צריכה בני קיימא ובלעדיהם, ומוסברת כנראה בזה שהצריכה קשיחה במידה רבה כלפי מטה ועדיין לא הושלם תהליך הסתגלות הצריכה לרמת ההכנסה שנבעה מהמיתון. יתכן גם כי מספרם הרב יחסית של מובטלים במחצית הראשונה של 1967, להם נטייה גבוהה לצרוך, תרם לרמה גבוהה של הנטייה לצרוך ב־1967 לעומת 1965-1966.

3. שיעורי השינוי במרכיבי הצריכה

השינויים העיקריים שחלו במרכיבי הצריכה ב־1967 הם: ירידה תלולה ברכישת מוצרים בני קיימא, ירידה בצריכת הלבשה והנעלה ועלייה בצריכת המזון.

לוח ד' - 2

הצריכה הפרטית של סחורות ושירותים על מרכיביה העיקריים, 1966 ו־1967

העלייה או הירידה (-) 1967 לעומת 1966		1967		1966		המשקל בסך הצריכה	
במחיר	בכמות	במחירי 1966	במחירים שוטפים	במחירי שוטפים	1967	1966	
(אחוזים)		(מיליוני ל"י)		(אחוזים)			
סחורות							
0.8	4.3	2,503	2,523	2,399	30.8	29.8	מזון, משקאות וטבק
6.0	7.0	215	228	201	2.8	2.5	דלק, מאור וקרח
							הנעלה, הלבשה
2.3	-6.2	693	709	739	8.6	9.2	וחפצים אישיים
							ריהוט, ציוד למשק בית
-0.4	-15.9	555	553	660	6.7	8.2	וכלי רכב אישיים
3.3	4.2	397	410	381	5.0	4.8	מוצרים תעשייתיים אחרים
1.4	-0.4	4,363	4,423	4,380	53.9	54.5	סך כל הסחורות
שירותים							
1.7	2.7	785	798	764	9.7	9.5	מוסדות שלא למטרת רווח
-1.6	5.3	1,241	1,221	1,178	14.9	14.7	דיוור
2.8	-0.1	1,714	1,762	1,715	21.5	21.3	שירותים אחרים
1.1	2.3	3,740	3,781	3,657	46.1	45.5	סך כל השירותים
סך כל צריכת סחורות ושירותים *							
1.2	0.8	8,103	8,204	8,037	100.0	100.0	

* ההבדל בין נתונים אלה לבין כלל הצריכה הפרטית הוא בכך שהראשונים כוללים גם את התוספת למלאי ואת הצריכה נטו של זרים בארץ.

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

השינויים בכמויות ובמחירים בהוצאה לצריכה פרטית לפי סוגים עיקריים של סחורות ושירותים, 1961 עד 1967

(אחוזים)

העלייה או הירידה (-) במחירים							העלייה או הירידה (-) בכמות							
1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	
1.4	6.4	5.7	1.3	5.0	5.7	5.0	-0.4	2.3	6.4	12.4	11.0	12.4	10.2	סך כל הסחורות
0.8	6.1	7.1	0.8	7.0	3.5	5.7	4.3	4.0	4.4	9.5	7.7	11.9	8.2	מזון, משקאות וטבק
6.1	10.2	1.4	-0.1	2.9	2.3	1.1	7.2	8.7	12.2	14.2	13.9	14.2	17.6	דלק, מאור וקרח
1.7	6.5	4.5	2.1	2.6	9.5	4.3	-7.6	-0.4	8.6	16.3	15.5	13.1	12.4	מוצרים תעשייתיים אחרים
1.1	8.8	11.8	9.1	12.4	15.1	9.3	2.3	4.0	8.9	9.6	9.2	8.7	9.9	סך כל השירותים
1.7	15.9	13.9	11.3	8.5	9.7	6.6	2.7	-1.8	15.2	7.1	8.3	7.5	9.2	מוסדות שלא למטרת רווח
-1.6	1.9	13.0	11.0	21.0	18.7	11.7	5.4	7.1	7.1	8.1	7.7	7.0	7.2	דיוור
2.8	11.0	10.1	6.9	8.6	15.2	9.0	-0.1	4.4	7.7	11.8	10.6	10.4	12.0	שירותים אחרים
1.3	7.5	8.4	4.5	8.0	9.3	6.6	0.8	3.1	7.5	11.3	10.3	11.0	10.1	סך כל סחורות ושירותים*

הערות: שיעורי הגידול חושבו ממספרים בלתי מעוגלים.
 * סך כל הצריכה ללא שינויי מלאי והצריכה נטו של זרים בארץ.
 המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הירידה שחלה במוצרים בני קיימא באה בהמשך לירידה שנמצאה ב-1966 ולהאטת קצב הגידול של הרכישות ב-1965, ולפיכך ירד משקל רכישת נכסים בני קיימא בסך הצריכה. בהלבשה והנעלה חלה הירידה לאחר האטת קצב הגידול ב-1966. העלייה בצריכת המזון ב-1967 היתה גדולה משיעור הגידול של סך הצריכה וכתוצאה מכך עלה משקל צריכת המזון בסך הצריכה.

א. מזון

הצריכה הריאלית לנפש של מזון¹ עלתה ב-1967 ב-2.3 אחוזים לעומת ירידה קלה בסך הצריכה לנפש. גידול זה הוא גבוה במקצת משיעור הגידול הצפוי לפי גמישויות ההכנסה והמחיר שכן ההכנסה הריאלית לנפש גדלה ב-2.3 אחוזים והמחירים היחסיים של המזון עלו במקצת (עלייה של 0.8 אחוז).

מכיוון ששיעור הגידול של צריכת המזון היה גבוה מזה של סך הצריכה, עלה כאמור לעיל, משקלו של המזון ב-1967 בניגוד למגמת ירידה שנסתמנה בשנים האחרונות.

אינדיקטורים חלקיים מורים, כי צריכת המזון ברביעים השני והשלישי היתה גבוהה מהצריכה ברביעים הראשון והאחרון. רמה גבוהה זו ברביעים השני והשלישי נובעת, כנראה, בחלקה מגורמים עונתיים ובחלקה נובעת העלייה מהשפעות שונות של המלחמה:

(1) ערב המלחמה היתה אגירה של מזון, תעשייתי בעיקר. אמנם נראה, כי משקלו של הרכישות בסך הצריכה אינו גבוה ביותר, וחלק מהמוצרים שנרכשו לפני המלחמה בוודאי נצרכו לאחר מכן מבלי לחדש את המלאי הביתי, אך חלק נשאר.

(2) הגיוס הנרחב גרם להקטנת מספר הנפשות הצורכות במשפחה דבר המשפיע בוודאי על הקטנת ה"יתרונות לגודל" בצריכה². דברים אלו מתבטאים בהרגלי רכישת המזון של המשפחה שיתכן שלא השתנו פרופורציונאלית להקטנת המשפחה שנבעה מהגיוס. גורם נוסף הוא משלוח חבילות למגויסים.

(3) רכישות מזון גדולות של צה"ל שיתכן שהיו גבוהות מהצריכה לנפש הממוצעת של המגויסים לפני התגייסם.

גורמים אלו הביאו להגברת הצריכה באותה תקופה והעלו את סך הגידול השנתי. הגידול הריאלי בצריכה לנפש של ירקות טריים היה בשנת 1967 — 0.5 אחוז לאחר עלייה בשיעור 3.3 אחוזים ב-1966 וירידה ב-1965. גידול מתון זה מוסבר בהקטנת ההיצע שהביאה לעליית המחירים היחסיים — תנאי הטבע בחורף לא היו נוחים לירקות והקטנת התמורה ליצרן ב-1966 הביאה להקטנת ההיצע ב-1967. לעומת זאת, גדלה ב-1967 הכמות הנצרכת לנפש של פירות טריים ב-6.7 אחוזים. גידול זה מוסבר בחלקו הגדול בהגדלת ההיצע שהוא בלתי גמיש בזמן הקצר, ומשום כך הביא לירידת מחירים.

הכמות הנצרכת לנפש מבשר ומוצרי בשר היתה בשנת 1967 גבוהה ב-1.2 אחוז מזו של 1966 לאחר עלייה של כ-7 אחוזים ב-1966.

בתוך קבוצת הבשר בולט ב-1967 המעבר מצריכת בשר קפוא לצריכת בשר טרי ובשר עוף. בשנים קודמות, לעומת זאת, היה התהליך הפוך. תחלופה זו בין בשר קפוא וטרי קשורה מצד אחד, בירידת טיבו של הבשר הקפוא — מה שהביא בין היתר, להקטנת הביקוש — בהעלאת מחירו היחסי — שגרמה להקטנת הכמות המשווקת; ומצד שני בהגדלת היצע הבשר הטרי וירידה במחירו היחסי, לעומת מחיר הבשר הקפוא. הגדלת היצע הבשר הטרי קשורה באי הגדלת עדר החולבות וביצוע סלקציה לבשר, לאחר שהמגדלים הגיעו למכסות החולבות המקסימליות המותרות להם.

¹ צריכת המזון של הצבא נכללה באומדנים. במדידת התוצר מצד ההכנסות נוסף שכר (זקוף) בערך צריכה זו.

² ראה נ' ליתן, דפוס צריכה בישראל, מרכז פאלק למחקר כלכלי בישראל, 1964 עמודים 12, 19 ועוד.

השינויים בצריכה הריאלית של מוצרי מזון נבחרים, 1967
(אחוזים)

השנוי במחירים היחסיים *	הגידול לעומת 1966	המשקל בסך צריכת המזון ב-1967	
0.7	4.8	12.5	מוצרי קמח ודגנים
0.4	3.2	23.7	בשר ומוצריו
-0.7	-7.5	3.3	דגים
11.3	2.3	5.3	ביצים
4.9	4.0	10.5	חלב ומוצריו
0.8	6.4	3.4	שמני מאכל
-10.5	8.8	14.0	פירות טריים
11.3	2.5	11.4	ירקות טריים
0.0	10.5	2.7	פירות וירקות מעובדים
1.0	6.3	7.2	סוכר ומוצריו
-1.0	7.1	3.0	תה קפה וקקאו
1.0	8.2	3.0	שונות
0.8	4.6	100.0	כל המזון

* השינוי במחיר הסעיף מחולק בשינוי המחירים של סך הצריכה.
ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

מגמת ירידה בצריכת דגים נסתמנה בשנת 1967: הכמות הנצרכת לנפש ירדה בכ-9 אחוזים תוך ירידה של כאחוז אחד במחירים היחסיים. ירידה זו נעוצה בגורמים שפעלו מצד ההיצע ומצד הביקוש: ב-1967 נמשכה ביתר שאת מגמת הירידה בביקוש לדגי בריכות ודבר זה הביא להקטנת ההיצע (ההיצע בענף זה רגיש לתנודות בביקוש ומותאם אליהן). על ידי התאמות אלו נמנעה ירידה גדולה במחירים היחסיים של הדגים). בביקוש לדגי ים היתה יציבות. בתחילת השנה אמנם חלה ירידה בביקוש זה אולם בסוף השנה חלה עלייה שקיזזה אותה.

ב-1967 חל גידול של כ-2 אחוזים בצריכת מוצרי חלב לנפש, לאחר ירידה של כאחוז אחד ב-1966. הגידול היה בעיקר בתוצרת החלב — (גבינות, חמאה וכו') שכמותם עלתה בכ-8 אחוזים לנפש. מחירי מוצרים אלה, הנקבעים מוסדית, היו יציבים השנה ובדצמבר היתה אף הוזלה קטנה של חמאה. מחיר החלב הניגר הועלה ב-17 אחוזים והכמות הנצרכת לנפש ירדה בכ-7 אחוזים.

הכמות המשוקת לנפש של סוכר ומוצריו, תה קפה וקקאו, עלתה ב-1967 ב-4.5 אחוזים תוך יציבות של המחירים היחסיים. גידול זה הוא מעבר לצפוי לפי אומדני גמישויות ההכנסה והמחיר, וייתכן שהוא נובע בחלקו מאגירה ערב המלחמה או מניכוי בלתי מספיק של צריכת השטחים המוחזקים.

ב. משקאות

ב-1967 ירדה הצריכה הריאלית לנפש של משקאות בכ-2.5 אחוזים. במשקאות חריפים היתה ירידה ריאלית של 4.4 אחוזים לנפש (תוך עליית מחירם היחסי ב-2.8 אחוזים). צריכת משקאות חריפים מיבוא עלתה השנה, לאחר שב-1966 היא ירדה בגלל העלאת מיסים. הצריכה

לנפש של משקאות קלים עלתה ב־1967 באחוז אחד בלבד. זהו שיעור גידול נמוך בהתחשב בעובדה שהמחירים היחסיים של משקאות היו יציבים ב־1967 וכן בהתחשב בקיץ החם ובהמצאות חיילים רבים באזורים חמים. ייתכן שחלק מן ההסבר לגידול הנמוך מקורו בצריכה של ישראלים בשטחים המוחזקים שלא נכללה באומדן סעיף זה.

ג. סיגריות ומוצרי טבק

בשנת 1967 גדלה הכמות הנצרכת לנפש של סיגריות ומוצרי טבק ב־3.9 אחוזים. עלייה זו הינה המשך למגמת הגידול שפסקה ב־1966 מחמת עליית מחירים. גם השנה נמשך המעבר לסיגריות יקרות ומשקל הסיגריות הזולות (עד 70 אגורות לחפיסה) המשיך לרדת. עלייה בצריכת הסיגריות היקרות נרשמה החל מתקופת הכוננות ועד סוף הרביע השלישי. עלייה זו מוסברת בחלקה בתחלופה בין מוצרי טבק אחרים, ששיווקם קטן בתקופה זו, לסיגריות יקרות. ברביע האחרון חזרה רמת הצריכה של סיגריות יקרות ומוצרי טבק אחרים לרמה הדומה לזו של הרביע הראשון. הכמות הנרכשת של סיגריות מיבוא עלתה ב־1967 במידה ניכרת וכנראה כוללים נתונים אלו רכישות של תושבי השטחים המוחזקים.

לוח ד' 5

שיעורי השינוי בצריכת סיגריות וטבק, 1964 עד 1967

(אחוזים)

העלייה לעומת השנה הקודמת				
1967	1966	1965	1964	
6.0	-0.4	13.5	9.0	שינוי ריאלי בצריכת סיגריות ומוצרי טבק
6.5	-0.5	14.0	7.9	שינוי ריאלי בצריכת סיגריות
5.3	-1.0	6.3	3.1	בכמות (מספר החפיסות)
1.1	0.5	7.2	4.7	באיכות

ה מקור: בנק ישראל ע"פ נתוני אגף המכס והבלו.

ד. מוצרים בני קיימא

הכמות המשווקת של מוצרים בני קיימא בשנת 1967 היתה נמוכה ב־16 אחוזים מזו שב־1966. ירידה זו ב־1967 היא המשך להאטת קצב גידול הרכישה שהחלה ב־1965 ולירידה (של 7.5 אחוזים) שנרחשה ב־1966.

השינויים הבולטים ברכישת מוצרים בני קיימא הם עליית רכישת הקטנועים שהיו, כפי הנראה, תחליף לרכישת מכוניות. ב־1967 נמשך, בקצב מואץ, הגידול בשיווק הטרגזיסטורים. הגידול נבע בחלקו המכריע מהעלייה בביקוש בתקופת המלחמה והכוננות ובחלקו מהתחליפיות של טרגזיסטורים למקלטי רדיו.

לוח ד' - 6

השינוי בצריכה הריאלית של מצרכים בני קיימא, 1964 עד 1967

(אחוזים)

העלייה או הירידה (-) לעומת השנה הקודמת				המשקל ב-1967	
1967	1966	1965	1964		
-19	-4	16	16	42.0	ריהוט
-13	-8	5	29	44.7	ציוד למשק הבית
-17	-15	-17	27	13.3	כלי רכב פרטיים
-16	-8	5	24	100.0	סך כל המצרכים בני הקיימא

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

בהתפתחות רכישת מוצרים בני קיימא במשך שנת 1967 ניכרת מידה גדולה של אי אחידות : רמת הרכישה במחצית הראשונה של 1967 היתה נמוכה אף מהרמה של המחצית השנייה של 1966. ברביע השלישי של 1967 נסתמנה עלייה שנתגברה לקראת הרביע האחרון.

לוח ד' - 7

מדד אספקת מוצרי צריכה בני קיימא לפי רביעים, 1964 עד 1967

(ממוצע 1966=100)

מחירים שוטפים

השנה	I	II	III	IV
1964	113.0	135.6	134.7	114.4
1965	99.4	118.1	115.9	129.6
1966	136.5	92.1	97.3	74.1
1967	64.7	63.6	86.2	113.6

ה מקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

עיון באינדיקטורים חודשיים של רכישות מוצרים בני קיימא מורה, כי בניכוי חודשי המלחמה ועונתיות היו רכישות נכסים בני קיימא ברמה נמוכה, אך יציבה במשך החודשים ינואר עד אפריל. כלומר, בתחילת 1967 נבלמה הירידה ברכישת מוצרים בני קיימא שהחלה ב-1966 ולאחר תקופת יציבות החלה עלייה במחצית השנייה של 1967.

רכישת מוצרים בני קיימא נושאת אופי של קניית זרם שירותים למשך כמה תקופות, וברכישות אלה חשובים מאוד שיקולים לגבי קצב השינוי של ההכנסה בהווה וציפיות לגבי העתיד. כתוצאה מההתפתחויות שציינו לעיל והאבטלה ששררה במשק, יש מקום לסברה שהצרכנים בתחילת 1967 ציפו גם בעתיד להאטה בקצב השינוי של ההכנסה ועל כן צמצמו במידה ניכרת את הרכישות. במחצית השנייה של 1967 חלה עלייה ניכרת ברכישת מוצרים בני קיימא. בחלקה אמנם נובעת העלייה מדחיית רכישות בתקופת המלחמה אך בחלקה נובעת גם משינוי צפיות הציבור לאחר המלחמה ומההתאוששות הכלכלית באותה תקופה. גורמים נוספים שפעלו להגדלת הרכישה במחצית

לוח ד' 8

רכישת מוצרים בני קיימא נבחרים, 1966 ו-1967

העלייה או הירידה (-) ב-1967	סך הכול		העלייה או הירידה (-) ב-1967	מיבוא		העלייה או הירידה (-) ב-1967	מייצור מקומי		
	1967	1966		1967	1966		1967	1966	
(אחוזים)	(יחידות)		(אחוזים)	(יחידות)		(אחוזים)	(יחידות)		
-26.2	7,862	10,655	-25.4	2,507	3,361	-26.6	5,355	7,294	מכונות תפירה
-44.8	18,972	34,375	-46.2	16,502	30,664	-33.3	2,470	3,711	פטיפונים
-21.7	16,804	21,472	4.4	5,278	5,057	-29.8	11,526	16,415	מקלטי רדיו
-25.3	23,083	30,918	-49.6	4,549	9,017	-15.4	18,534	21,901	מכונות כביסה
-23.1	30,184	39,249	—	—	—	-23.1	30,184	39,249	מכשירי גז
-10.3	42,208	47,061	212.5	6,706	2,146	-21.0	35,502	44,915	מקררים חשמליים
15.7	2,840	2,454	*	2,690	*	*	150	*	קטנועים
-6.4	8,869	9,478	-11.6	6,250	7,074	8.9	2,619	2,404	מכוניות
-3.9	28,513	29,674	13.0	20,525	18,171	-30.6	7,988	11,503	מערבלים
-23.7	14,188	18,589	-24.0	13,070	17,206	-19.2	1,118	1,383	שואבי אבק
-11.0	12,739	14,317	-11.0	12,739	14,317	—	—	—	רשמי קול
-22.0	6,287	8,062	-30.3	5,616	8,062	—	671	—	מקלטי טלביזיה
104.5	122,688	59,989	106.4	122,105	59,158	-29.8	583	831	רדיו טרנזיסטור
-18.4	7,402	9,069	140.1	761	317	-24.1	6,641	8,752	מזגני אוויר

* אין הפרדה בנתונים בין יבוא ומייצור מקומי.
ה ט ק ו ר : אגף המכס והכסל.

השנייה הם הורדות המיסים ברביע השלישי וציפיות לעליית מחירים לאחר הפיחות, כמו כן חלה עלייה ברכישת דירות¹ בתקופה הנדונה, ועלה מספר הזוגות שנישאו לעומת המחצית הראשונה של 1967.

לוח ד' - 9

אחוז משקי הבית שבבעלותם מצרכים בני קיימא נבחרים, 1961 עד 1967

שם רשם קול	שואב אבק	מערכת חשמלי	טרנזיסטור	רדיו שני	רדיו	מכונות כביסה	מקרר חשמלי	כיריים או תנורי גז	
—	—	—	—	—	79.6	18.3	50.2	62.3	1961
—	—	9.2	—	15.4	86.8	19.2	58.8	73.0	1962
3.2	8.7	12.8	—	18.7	88.4	23.4	64.3	79.4	1963
3.8	10.0	13.8	—	22.6	89.4	23.6	70.8	84.4	1964
6.8	13.8	17.7	—	30.5	89.9	28.5	77.6	85.5	1965
6.1	14.1	19.7	40.3	2.3**	79.2*	29.5	80.1	83.1	1966
9.2	18.1	21.8	50.2	2.1	74.0	31.8	82.9	84.3	1967

* רדיו חשמלי אחד בלבד.

** החל מ-1966 נערכה הפרדה בין מקלט רדיו לטרנזיסטור.

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; סקרי מוח"אדם, יולי-ספטמבר.

הרכישה המואצת של מוצרים בני קיימא התבטאה בעלייה מתמדת של אחוז המשפחות שבבעלותן מצויים מוצרים בני קיימא. ב-1966, עם הירידה ברכישה חלה ההתייחסות באחוזי הבעלות (הירידה בכמה סעיפים ב-1966 לעומת 1965 נובעת, כנראה, מטעויות דגימה) וזו נמשכה כמצופה, גם ב-1967.

מחירי המוצרים בני הקיימא ירדו ב-1967 בממוצע שנתי ב-0.3 אחוז. ירידה זו נבעה בחלקה מהביקוש הנמוך ששרר בעיקר במחצית הראשונה של השנה, ובחלקה — מהקטנת שיעורי מס קנייה באוגוסט והפחתת מכס על מכונות בינוניות. השפעת הורדת מיסים אלו קווצה בחלקה (בפרט על מוצרי יבוא) על ידי פחות הל"י בנובמבר, אך בסיכומו של דבר, היתה להם השפעה מעודדת במידת מה על רכישות ברביע האחרון.

ה. הלבשה והנעלה

בשנת 1967 קטנה הצריכה הריאלית לגנפ של מוצרי הלבשה והנעלה ב-8.1 אחוזים לעומת 1966. ירידה זו, שהיא בבחינת המשך להקטנת קצב הגדול שהחלה ב-1966, היתה, כנראה, ברביע הראשון וציבה עם נטייה קלה לעלייה (שהיא כנראה בחלקה עונתית) ברביע השני של 1967. במחצית השנייה נרשמה עלייה בעיקר ברביע האחרון.

ו. דלק

מגמת ההאטה בצריכת הדלק שהחלה ב-1965 נמשכה ביתר שאת ב-1967. צריכת הדלק עלתה השנה ב-6.4 אחוזים לעומת גידול בשיעור 19 ו-16 אחוזים ב-1965 ו-1966 בהתאמה.

¹ כאינדיקטור לרכישות נלקח גמר הבנייה. לפי התחלות הבנייה בשנתיים הקודמות היה גמר הבנייה צריך להמשיך לרדת בסוף השנה. גידולו עשוי להעיד על זירוז הגמר בתגובה לגידול במכירות. (ראה פרק י"ג "הבנייה").

שיעור גידול נמוך זה מוסבר בגידול המתון של ההכנסה הריאלית, מצד אחד, ובהשפעות המלחמה, מצד שני.

ז. שירותי המוסדות שלא למטרת רווח

ב-1967 חל גידול ריאלי לנפש של 0.7 אחוז בצריכת השירותים שמספקים המוסדות שלא למטרת רווח, קצב גידול זה הוא נמוך בהשוואה לשיעורי הגידול בשנים הקודמות (גם אם נתעלם משנות בחירות שאינן רלבנטיות לצורך השוואה) והוא מוסבר, כנראה, ע"י ההאטה שחלה הכנסות המוסדות. הואיל ומוסדות אלו אינן נוהגים לממן את פעולותיהם השוטפות ע"י אשראי, הרי האטה בגידול ההכנסות גורמת האטה בגידול הצריכה.

ח. שירותי דיור

הצריכה הריאלית לנפש של שירותי דיור גדלה ב-1967 ב-3.3 אחוזים לאחר עלייה של 4.4 אחוזים ב-1966. יש להעיר, כי צריכת הדיור מושפעת בעיקר מגודלו הפיזי של מלאי הדירות במשק ומהווה בחלקה המכריע אומדן זקוף.

ט. שירותים אחרים

הצריכה הריאלית לנפש של שירותים אלו קטנה ב-1967 ב-2.0 אחוזים. ירידה זו נובעת בחלקה הגדול מההקטנה בצריכת שירותי בידור, הצריכה לנפש של שירותים אלו ירדה במונחים ריאליים ב-6.2 אחוזים. השפעת המלחמה על סוג צריכה זה היתה חזקה מבשאר פריטי הצריכה, כי קיימת, כנראה, עונתיות בצריכת שירותים אלו ששיאה הוא ברביע השני והשלישי, כך שפגיעתה של המלחמה היתה קשה יותר בענף זה. גם שינוי שיטת ההגדרות בפסי ובטוטה השפיע, כנראה, על הקטנת הביקוש לשירותים אלו.

לוח ד' 10

הרכב הצריכה הפרטית במחירים שוטפים, 1960 עד 1967

(אחוזים)

1967	1966	1965	1964	1963	1962	1961	1960
46.1	45.5	44.5	42.6	41.4	40.1	38.9	38.0
שירותים							
מצרכים בני קיימא							
(ריהוט, ציוד למשק בית)							
6.7	8.2	9.5	10.2	9.4	8.9	7.9	7.8
מזון, משקאות וטבק							
30.8	29.8	30.0	31.3	32.9	34.0	35.6	36.5
16.4	16.5	16.0	15.9	16.3	17.0	17.6	17.7
מצרכים אחרים							
סך כל צריכת							
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
סחורות ושירותים*							

* סך כל הצריכה ללא שינויי מלאי והצריכה נטו של זרים בארץ.
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

השינויים בהכנסה עקב המיתון שגררו יציבות יחסית בצריכה לנפש ב־1966 ו־1967 הביאו לשינויים בהרכב הצריכה, לעומת השנים שקדמו למיתון. חלק מן השינויים הם פרי גורמים מיוחדים (כגון המלחמה ב־1967) ובחלקם הם מייצגים מגמות ארוכות טווח. משקלם של המוצרים בני הקיימא ירד החל מ־1965. ירידה במוצרים אלו הרגישים לתנודות בהכנסה ולציפיות על הכנסות עתידיות מסמלת במידה רבה את ראשיתו של המיתון. משקל השירותים, להם גמישות הכנסה הגבוהה מ־1, עלה ב־1966 בשיעור הנמוך אך במקצת משיעור הגדול הממוצע ב־1960 עד 1965. ב־1967 היתה העלייה במשקל השירותים 1.3 אחוזים, אך ייתכן שללא המלחמה היתה העלייה גדולה יותר.

עליית משקל השירותים ב־1966 ו־1967 על רקע היציבות בהכנסה ובהשוואה לירידה החריפה במשקל מוצרים בני קיימא מוסברת, כנראה, בזה שההוצאה והצריכה של השירותים נעשים בהווה, בעוד שרכישת מוצרים בני קיימא היא, בדרך כלל, בהווה, אך צריכת שירותי נכסים אלו נעשית על פני תקופות רבות יותר, כך שציפיות פסימיות על הכנסות עתידיות יפעלו יותר על הקטנת רכישות נכסים בני קיימא ופחות על צריכת השירותים.

מחיר מוצר בן קיימא גבוה, בדרך כלל, מהמחיר של רוב סעיפי השירותים. יתכן שבתקופה בה ההכנסה יציבה נמנעים מהוצאה גדולה על מוצרים בני־קיימא והימנעות זו אינה קיימת בשירותים בגלל ההוצאה הקטנה יחסית.